

Strana svobodných občanů – čeští monotematictí euroskeptici?¹

Petr Kaniok

Abstract: *The Party of Free Citizens: A Czech Single Issue Eurosceptic Party?*

When, in the beginning of 2009, the Party of Free Citizens was founded, it was believed that the main impulse for establishing a new political party was the generally positive approach towards the Lisbon Treaty adopted by the Civic Democratic Party (ODS) a couple of months before. Thus, since its foundation, the media, commentators and political analysts have labelled the Party of Free Citizens as a single issue Eurosceptic party. This article challenges this prevailing evaluation of the Party of Free Citizens and subsequently confronts the party's programs and press releases with three concepts – the concept of Euroscepticism connected with the work of Taggart and Szczerbiak, the concept of a single issue party developed by Mudde, and the concept of a niche party brought into political science by Meguid. The article concludes that while the Party of Free Citizens is undoubtedly a Eurosceptic party, both in terms of its soft and hard versions, its overall performance as a political entity does not meet the criteria of Mudde's concept of a single issue party. As the Party of Free Citizens puts a strong emphasis on European issues (compared to other mainstream Czech political parties), it can, at most, be described as a niche party.

Keywords: *Niche Party, Single Issue Party, Party of Free Citizens, Euroscepticism*

1. Úvod

Česká republika bývá řadou komentátorů, politiků, ale také politologů považována za jednu z nejméně euroskeptických zemí v současné Evropské unii (EU). Dílem je tento dlouhodobě přetrvávající názor opřen o chování některých klíčových politiků země, jako byl zejména Václav Klaus, dílem o postojích některých nejvlivnějších politických stran typu Občanské demokratické strany (ODS) a o s nimi souvisejícím chování českých vlád. Vyhodnocení Česka coby ráje euroskeptiků souvisí také s postoji české veřejnosti, která je vůči evropské integraci poměrně kritická. Z mnoha důvodů by se tak mohlo zdát, že český stranický systém je ideálním prostředím pro vytvoření a etablování strany, která by svou identitu profilovala na kritice evropské integrace.

Pokus o založení takto profilované strany v českém prostředí existuje. Vznik Strany svobodných občanů (Svobodní) v roce 2009 byl řadou komentátorů a politiků vnímán jako založení subjektu, jehož ambicí je profilovat se coby euroskeptická alternativa k ODS, z jejíhož lůna Svobodní vzešli. Svobodní také měli na začátku své existence silnou podporu tehdejšího prezidenta Václava Klause, který je považován za prominentního (nejen) středoevropského euroskeptika. V souvislosti s kritikou evropské integrace se také Svobodným dostávalo v dalších letech jejich existence nejvíce pozornosti médií.

Otázkou je, do jaké míry odpovídalo a odpovídá vnímání Svobodných jako české monotematické euroskeptické strany realitě. Předložený text se jí pokusí zodpovědět a stranu z hlediska její profilace zařadit. Využije k tomu tři teoretické koncepty. První dva se vztahují k zařazení strany – jedná se o koncept monotematické (single-issue) strany (Mudde 1999) a

---

¹ Tento článek vznikl v rámci plnění projektu „Evropa 2020: Horizont proměny relevantních aktérů politického systému České republiky (GA13-24657S)“. Autor působí jako odborný asistent na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Kontakt: kaniok@fss.muni.cz.

koncept výklenkové (niche) strany (Meguidová 2005, Wagner 2011, Meyer a Miller 2013). Třetím konceptem je koncept stranického euroskepticismu (Taggart a Szczerbiak 2003). Analýza Svobodných tak bude mít dvě roviny – první z nich se zaměří na obsah stranické programatiky, tj. zda lze Svobodné klasifikovat jako euroskeptickou stranu a jakou roli tato agenda v programu strany hraje, a druhá – částečně v návaznosti na výsledek první úrovně analýzy – na to, jak lze Svobodné zařadit jako politickou stranu.

Struktura článku vychází z jeho cílů. V první kapitole, která navazuje na úvod, jsou konceptualizovány pojmy monotematická strana, výklenková strana a stranický euroskepticismus. Všechny totiž představují diskutabilní a nikoliv nesporné (zvláště pak v případě euroskepticismu) fenomény. V následném úseku jsou Svobodní stručně představeni z hlediska vzniku strany a její pozice na české stranické scéně. Další oddíl textu tvoří vlastní analýza postojů Svobodných, která se všemi třemi pojmy pracuje (do úvahy jsou brány oficiální programové dokumenty, tiskové zprávy a rozhovory s představiteli strany), a následná analýza jejich monotematickosti či výklenkovosti. Článek postupuje od hledání očekávaného euroskepticismu k zařazení strany záměrně – nejprve je totiž potřeba zjistit, jaká témata a s jakou relevancí Svobodní akcentují (a zda je mezi nimi jedno, v tomto případě evropské, dominantní), protože jak koncept monotematické strany, tak koncept výklenkové strany dominanci jednoho tématu předpokládá. Studie je ukončena závěrem, který dosažené poznatky diskutuje se stavem dosavadního poznání, a to zejména s přihlédnutím k využitým konceptům.

Předložený článek využívá pro rozbor programatiky Svobodných deduktivní kvalitativní obsahovou analýzu (Mayring 2000, Elo a Kyngäs 2007), umožňující na základě předem definovaných konceptů rozpoznat, jakým tématům se Svobodní věnují. Kvalitativní obsahová analýza byla jako metoda zvolena z toho důvodu, že umožňuje postihnout vývoj stranické programatiky Svobodných a vyhodnotit relevanci, kterou jednotlivé agendám přikládají nejen aktuálně, ale také v perspektivě existence strany. Článek v této rovině vychází z politických programů strany a tiskových zpráv, primárně se tedy jedná o analýzu programových dokumentů (Ray 2007: 14-19). Obsah analyzovaných dokumentů byl srovnáván s teoreticky koncipovaným euroskepticismem a s oběma koncepty, jež zařazují stranu buď do kategorie monotematické, nebo výklenkové strany. Protože koncept monotematické strany nepracuje – jakkoliv by se mohlo zdát, že by tak tomu mělo být – pouze s tématy, která politická strana zpracovává, jsou v této rovině analýzy použity také další zdroje – analyzovány² jsou kandidátní listiny Svobodných pro parlamentní volby v roce 2010 a 2013, které byly použity jako substituent charakteristiky voličů strany, a distribuce voličské podpory na území České republiky. U analýzy výklenkovosti Svobodných byly deduktivní kvalitativní obsahovou analýzou zpracovány také dostupné tiskové zprávy politických stran, jež byly v období 2009-2013³ na základě výsledků voleb zastoupeny v Poslanecké sněmovně. Konkrétně se jedná o ODS, Křesťanskou a demokratickou unii – Československou stranu lidovou (KDU-ČSL), Českou stranu sociálně demokratickou (ČSSD), Komunistickou stranu Čech a Moravy (KSČM), stranu Tradice Odpovědnost Prosperita 09 (TOP 09), Stranu Zelených (SZ) a Věci veřejné (VV). Koncept výklenkové strany, jakkoliv je definován, totiž pracuje s pozicí strany ve vztahu k ostatním aktérům stranické scény.

² Pro analýzu kandidátních listin a voličskou podporu byla použita elementární popisná statistika. Článek v této souvislosti neaspíruje na hledání kauzálních souvislostí, a proto nebylo potřeba použít žádných sofistikovanějších metod.

³ Rok 2013 je analyzován do konce října, kdy Svobodní změnili web a na novém portále již tiskové zprávy neuvádí.

Z hlediska současného politologického výzkumu se článek snaží přispět k literatuře analyzující postoje českých politických stran k evropské integraci. Jak v české, tak zahraniční produkci lze nalézt poměrně bohatou škálu prací, které se tomuto tématu věnují (například Havlík 2009, Havlík 2011, Hloušek a Pšeja 2009, Hanley 2004, Rulikova 2010, Nedelcheva 2009). Zmíněné studie se ale primárně zaměřují na tradiční mainstreamové politické strany, zatímco mimoparlamentní subjekty zatím stojí mimo badatelský zájem. Předložený článek se tuto mezeru pokouší částečně zaplnit a rozšířit tak heuristickou bázi, relevance výzkumu Svobodných⁴ má ovšem také své praktické důvody spočívající v proměnách české stranické politiky, stírající hranice mezi parlamentní a neparlamentními stranami. Česká parlamentní scéna, jakkoliv se mohla ještě před 5 či 6 lety jevit jako docela stabilní, zažila v předposledních parlamentních volbách v roce 2010 průnik dvou do té doby neparlamentních stran VV⁵ a TOP 09 nejen do Sněmovny, ale také do vlády. Totéž se stalo při předčasných parlamentních volbách v říjnu 2013, kdy sněmovní mandáty získaly hnutí ANO 2011 a Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury. Změkčení hranice mezi bytím ve Sněmovně a nebytím pak potvrdil návrat KDU-ČSL do Sněmovny v posledních parlamentních volbách, stejně tak jako drastický propad ODS.

2. Konceptualizace pojmů a popis dat

a. Euroskepticismus, monotematická a výklenková strana

Pojmy euroskepticismus⁶, monotematická strana a výklenková strana, jež jsou pro tento článek klíčové, nepředstavují jednoznačné a obsahově jasně přijímané koncepty. Přestože účelem textu není diskuzi o pojetí těchto termínů rozhodnout či obsírně komentovat, nelze se jí zcela vyhnout, a to již jen z toho důvodu, že právě pro určitou rozbředlost a nejasnost je přesné vymezení všech tří termínů analyticky nezbytné.

Euroskepticismus představuje relativně nový pojem, který se v evropské integraci (a poté v politologii) objevil až v 80. letech 20. století, masově pak získal pozornost po transformaci Evropských společenství (ES) na EU. Před vznikem EU totiž byla evropská integrace elitami řízený projekt, který příliš nevstupoval do života běžných voličů. Naopak, vznik EU, obsahující například koncept evropského občanství, ale také posílení pravomocí přímo voleného Evropského parlamentu (EP), o poznání přiblížil evropskou integraci veřejnosti a každodenní politice. Zejména v 90. letech 20. století tak začala veřejnost členských států opakovaně vyjadřovat skutečný či domnělý nesouhlas⁷ s vývojem evropské integrace, vyjadřovaný ať už v referendech ratifikujících změny primárního práva či ve volbách. Termínem, který tyto široké a mnohdy protichůdné tendence (Crespy – Verschuren 2007, Kaniok 2012) zastřešil, se stal euroskepticismus.

⁴ Zatím věnovala Svobodným pozornost bakalářská práce Magdy Komínkové (Komínková 2013) a komentář Lindy Witters v časopise *New Presence* (Witters 2009), který bezprostředně reagoval na vznik strany.

⁵ Zajímavou analýzu VV nabízí text Víta Hlouška „Věci veřejné: politické podnikání strany typu firmy“, který poukazuje na to, že úspěch VV znamenal také úspěch - pro české prostředí nového - specifického typu strany fungujícího spíše jako firma (Hloušek 2012).

⁶ Pod pojmem euroskepticismus tato studie myslí stranický euroskepticismus. Existují nicméně rovněž studie o obecném euroskepticismu veřejnosti (Sørensen, 2008, Vallaste 2009).

⁷ Evropská voliči mnohdy, byť jsou tázáni na evropskou agendu, vyjadřují názor na domácí politiku a svůj souhlas/nesouhlas s jejím stavem. Nejedná se přitom jen o jejich chování ve volbách do EP, které vysvětluje koncept voleb druhého řádu, ale také o hlasování o změnách primárního práva EU – příkladem může být referendum o tzv. ústavní smlouvě ve Francii.

V akademické komunitě je fenomén euroskepticismu pojmáný široce, což zvláště na počátku 21. století stimulovalo bohatou diskuzi (nejvýznamnější milníky Taggart 1998, Kopecký a Mudde 2002, Taggart a Szczerbiak 2003). Na přelomu první dekády nového milénia spor typologií utichl, nevyhlášeným, ale zřetelným vítězem se stala konceptualizace Alekse Szerbiaka a Paula Taggarta (Taggart a Szczerbiak 2003). Jakkoliv se v posledních letech – zjevně v reakci na vzrůstající kritičnost veřejnosti členských států EU k evropské integraci – objevuje snaha teoretický výzkum euroskepticismu opět rozvíjet (Vasilopoulou 2013, Usherwood a Startin 2013, Kaniok 2012, Mudde 2012), alternativní typologii dosud nikdo nenabídl. V analýze tak bude použita typologie zmíněných britských autorů, kteří euroskepticismus dělí na měkký a tvrdý. První variantu definují jako „[...] *absenci principiální kritiky vůči EU, ale přítomnost opozice vůči současné či plánované trajektorii, jejímž obsahem je nárůst kompetencí a suverenity EU*“, zatímco druhou označují za „*principiální opozici vůči projektu evropské integrace v podobě EU, a to především ve smyslu odmítání transferu moci směrem k nadnárodním institucím*“ (Szczerbiak a Taggart 2003: 12).

Pojem monotematická strana podobně intenzivní debatu nevyvolal, byť stejně jako v případě euroskepticismu není jednoznačně přijímaný. Klasická definice totiž politickou stranou rozumí subjekt, který v politickém systému vznikl za určitých okolností, určitým účelem a především v něm plní pestrou škálu funkcí. Monotematické strany se tomuto zařazení již jen podle názvu, který jim určuje koncentraci na jednu agendu či záležitost, vzpírají. Někteří autoři je odmítají označovat za politické strany, jiní je zase definují negativně, tedy tím, čím oproti klasickým stranám nejsou (Sartori 2005). Pozitivních vymezení monotematických stran příliš není, jeden z mála (ne-li jediný) precizní koncept vymezil Cas Mudde (Mudde 1999), který dokázal překročit definici jedním tématem a vymezil je jako strany, které se vyznačují tím, že: a) jejich voličská základna nemá specifickou sociální strukturu, b) jsou podporovány převážně na základě jednoho tématu, c) nemají žádný ideologický program a d) ve svém programu se zaměřují na jedno všezahrnující téma (Mudde 1999: 183-184).

Z definovaných konceptů je koncept výklenkové strany nejmladší, což ale nebrání nejasnostem, které stačil dosud vzbudit. Jeho základem je vymezení Bonnie Meguidové, podle níž se řada nových politických stran, které se objevily v posledních 40 letech, výrazně liší od tradičních mainstreamových stran. Meguidová poukazuje na tři znaky: výklenkové strany odmítají tradiční třídní orientaci politiky, zaměřují se na nová témata překračující pravo-levé dělení a jsou často jak voliči, tak stranickou konkurencí vnímány jako monotematické (Meguidová 2005: 347). Wagner v roce 2011 nabídl zjednodušení této poměrně obtížně operacionalizovatelné definice výklenkové strany na „[...] *stranu, která soutěží v malé oblasti neekonomických politik*“ (Wagner 2011: 847). Konečně, Miller a Meyer vytvořili v roce 2013 praktickou minimální definici výklenkové strany jako strany, která „[...] *zdůrazňuje témata, které ostatní konkurenční strany opomíjejí*“ (Meyer a Miller 2013: 3) a která bude v tomto článku použita. Meyer a Miller totiž připouští, že jejich definice znamená, že zařazení strany k výklenkovým může být dočasné a že je mnohdy závislé na pozicích ostatních aktérů. Jinými slovy, pokud téma, které výklenková strana používá jako své hlavní, přijmou také jiní aktéři, přichází výklenková strana o statut výklenkovosti (Meyer a Miller 2013: 3).

Vzhledem k tomu, že studie pracuje s deduktivní kvalitativní obsahovou analýzou a programatiku Svobodných analyzuje třemi koncepty, jeví se jako praktické převést analytické koncepty do očekávaných pozorovatelných důsledků, jež by se měly vyskytovat v postojích Svobodných.

Tabulka 1: Pozorovatelné důsledky sledovaných konceptů v programatice Svobodných

Termín	Definice	Předpokládaný výskyt u Svobodných
Euroskepticismus	Buď principiální opozice projektu evropské integrace v podobě EU, a to především ve smyslu odmítání transferu moci směrem k nadnárodním institucím, nebo opozice vůči současné či plánované trajektorii, jejímž obsahem je nárůst kompetencí a suverenity EU.	Explicitní odmítání členství České republiky v EU, odmítání existence EU, komplexní kritika fungování evropské integrace, partikulární kritika důležitých evropských politik a aktivit.
Monotematictost	Voličská základna bez specifické sociální struktury, podpora strany na základě jednoho tématu, absence ideologického programu a jedno všezahrnující téma.	Preferenci euroskepticismu na úkor ostatních témat a politik, které jsou relevantní v české politice (například ekonomické politiky); absence zpracovaného obecně ideologického programu; volební podpora specifickou skupinou voličů.
Výklenkovost	Důraz na téma či témata, která ostatní strany opomíjejí.	Detailní a obsáhlá kritika evropské integrace, komplexní zpracování EU, nabídka alternativ pro Českou republiku. Důraz na aktuální témata evropské integrace a agendu, jež ostatní strany opomíjejí.

Zdroj: autor

Z tabulky 1 je patrné, že koncepty monotematictosti a výklenkovosti se do značné míry překrývají, respektive doplňují v tom smyslu, že monotematická strana může být zároveň stranou výklenkovou. V této souvislosti je článek nechápe jako konkurenční a vzájemně se vylučující koncepty – ostatně koncept výklenkové strany, v českém prostředí dosud příliš nepoužívaný, je stále ve vývoji. Souběžné použití obou konceptů se jeví jako užitečné vzhledem k akcentaci na jedno téma, které analyzovanou politickou stranu či strany charakterizuje.

b. Popis analyzovaných dat

Studie primárně pracuje s dokumenty, jež v nějaké formě nesou programové postoje politických stran. Obecně platí, že politické strany mají k dispozici řadu platforem, pomocí kterých mohou deklarovat své cíle a názory. Programové dokumenty, ať už například v podobě základních či volebních programů, v posledních letech zdaleka nepředstavují exkluzivní formu přenosu informací od stran k jejich voličům či sympatizantům. Jsou nicméně nadále důležité – shrnují totiž programatiku strany v komplexitě, kompaktnosti a určité kontinuitě.

Naopak tiskové zprávy (TZ) představují nástroj, kterým může strana rychle reagovat na aktuální témata a dění ve společnosti. Zpravidla představují oficiální výstup stranické politiky,⁸ ve své podstatě tak představují operacionalizaci kontinuálních programových dokumentů a jejich

⁸ TZ jsou vzhledem k procesu schvalování Republikovým předsednictvem oficiálním dokumentem strany. TZ jsou určeny nejen pro média, ale také pro širokou veřejnost. Všechny TZ jsou zaslány do ČTK a většina z nich i do dalších médií.

převedení do reality. Výhodou TZ je jejich konkrétnost, protože zprávy obvykle reagují na aktuální dění, a vyjadřují tak skutečné a s praxí spojené postoje politické strany.

Analýza obou druhů dokumentů, v nichž budou vyhledávány artikulované postoje k evropské integraci (a posléze budou konfrontovány s konceptualizovaným euroskepticismem), postupovala chronologicky, tj. od založení strany v zimě 2009 do konce října 2013. V daném období Svobodní vydali 1 program pro volby do EP, 1 komplexní program, který postupně doplňovali, a 231 TZ. Pro analýzu byly vybrány jen TZ, v nichž Svobodní sdělují své politické postoje. TZ, které shrnují vnitrostranické dění a organizační změny, analyzovány nebyly. Celkově tak bylo analyzováno 164 TZ Svobodných. TZ ostatních politických stran stejně podrobně analyzovány nebyly – oproti Svobodným totiž u jejich analýzy nešlo o postihnutí kvality postoje k evropské integraci, ale pouze o výskyt evropské tematiky.

Dalším druhem analyzovaných dat byly kandidátní listiny Svobodných pro parlamentní volby v letech 2010 a 2013. V článku je také pracováno s oficiálními volebními výsledky z obou voleb.

3. Analýza Strany svobodných občanů

Ačkoliv Svobodní vznikli až v roce 2009, média očekávala jejich založení (či vznik podobného subjektu) již několik let předem jako výsledek prnutí v Občanské demokratické straně (ODS). Po odchodu Václava Klause z jejího čela se do vedení strany dostal Mírek Topolánek, který k evropské integraci zastával smířlivější postoj než jeho předchůdce. Zároveň ale v ODS stále existovala euroskeptická platforma, která své zájmy vyjádřila již v roce 2001 *Manifestem českého eurorealismu*.⁹ Umírněnost ODS pak ještě zesílila s vládním angažmá strany, která se k moci vrátila po volbách 2006. Protichůdné tendence gradovaly na 19. kongresu ODS v prosinci 2008, kdy strana přijala usnesení, že ohledně ratifikace Lisabonské smlouvy ponechává rozhodnutí o jejím osudu na poslaneckém a senátním klubu (ODS 2008). Jinými slovy, Lisabonská smlouva nebyla kongresem schválena, ale také nebyla rezolutně odmítnuta (Sokol, Klíč 2011: 217-230). Již před kongresem přitom uvedl Petr Mach, dlouholetý člen ODS a někdejší poradce Václava Klause, který byl zároveň hlavní tváří stranických „disidentů“, že vznik nové strany záleží právě na výsledku kongresu (Mach 2008). Jako strana pak Svobodní vznikli v únoru 2009, kdy uspořádali svůj ustavující sněm.

a. Euroskepticismus Svobodných

Politické postoje k evropské integraci Svobodní deklarovali ještě předtím, než byla strana oficiálně založena. V lednu 2009 vydal přípravný výbor Svobodných *Prohlášení Přípravného výboru Svobodných k Lisabonské smlouvě* (Svobodní 2009a). Přípravný výbor v něm varoval před ratifikací smlouvy, a to jak z pohledu zájmů České republiky, tak z hlediska demokratického fungování EU. Strana – respektive její zakladatelé – se nicméně dovolávala členství ČR v EU a fungování evropské integrace dle smluv, jež ji řídily do předložení Lisabonské smlouvy. V podobných intencích, kdy Svobodní nepožadovali vystoupení ČR z EU či rozpuštění EU, se pohybovaly také dokumenty ustavujícího sněmu, který se konal v únoru. V textu stranických stanov (Svobodní

⁹ Tento ideový dokument se sice nestal oficiálním programovým dokumentem ODS, ale shrnul postoje euroskeptického křídla ODS. Autoři Manifestu se přiklonili k mezivládní unii a odmítli nadnárodní model spolupráce. Nabídli i alternativní možnosti v případě odmítnutí členství – členství v EFTA, bilaterální vztahy s EU nebo transatlantickou vazbu na USA (Manifest českého eurorealismu 2001: 8-13).

2009a) a *Usnesení ustavujícího sněmu* (Svobodní 2009c) se vůči EU objevovala umírněná rétorika, strana se obecně snažila profilovat jako ochránce svobody coby hlavního principu. Postoj k EU se odrazil především ve sněmovním usnesení (Svobodní 2009b), které v pěti bodech shrnulo základní postoje strany. Zajímavé je, že čtyři body byly věnovány zahraničněpolitické agendě: strana tvrdila, že místo ČR je v západních strukturách, zároveň ovšem požadovala jejich reformu s důrazem na transparentnost, jednoduchost a odstranění „demokratických deficitů“. Pozice ČR měla být pozicí suverénního demokratického státu – proto Svobodní opět odmítli Lisabonskou smlouvu jako nástroj předávání pravomocí a svobod nevolené byrokracii. Dále Svobodní prosazovali referendum o přijetí eura v ČR. Strana se tak v době svého vzniku pohybovala v intencích měkkého euroskepticismu, protože nepožadovala radikální řešení v podobě zrušení EU či vystoupení ČR.

Druhým důležitým dokumentem roku 2009 byl program pro volby do EP, jež Svobodní vydali v březnu pod názvem *EU má alternativu* (Svobodní 2009d). V úvodu programu Svobodní explicitně připustili, že ČR může existovat také bez bruselských institucí, což lze interpretovat jako příklon k zániku EU. Následných sedm bodů programu bylo zaměřeno výlučně na kritiku integrace. Svobodní poukazovali na informační nevyváženost kampaní o EU, mocenský blok Evropské lidové strany a Strany evropských socialistů na půdě EP (který podle nich bránil demokratické diskuzi) a nutnost zásadní reformy evropské integrace. Ta by ovšem, v případě realizace, znamenala nahrazení EU zcela jiným tělesem. Svobodní totiž odmítli jak Lisabonskou smlouvu coby základní dokument definující EU, tak princip redistribuce, na kterém je evropská integrace funkcionálně založena. Svobodní také odmítli unijní kontrolu dovozu a vývozu, snahu EU ovlivňovat sazby daní a dotace jako takové. Společnou měnu strana považovala za ambivalentní koncept, u něhož převažují spíše nevýhody (Svobodní 2009d). Jakkoliv tedy strana v posledním úseku programu tvrdila, že chce hájit to, co je na Unii dobré, program byl jednoznačně euroskeptický a faktickými důsledky se přikláněl k tvrdé euroskepsi, protože jeho potenciální realizace by znamenala likvidaci EU a její nahrazení jinou organizací.

První obsáhlý a komplexní program připravili Svobodní pro plánované předčasné parlamentní volby, jež se měly konat v říjnu 2009 (Svobodní 2009f). Teze o evropské integraci v něm ustoupily do pozadí, pozornost strana věnovala především jiným tématům. Problematice EU se explicitně věnoval pouze jeden bod v rámci kapitoly o zahraniční politice. Svobodní viděli Evropu jako dobrovolné společenství rovnoprávných států, v němž se země dohodnou, ve kterých oblastech chtějí spolupracovat. Nejvyšším zahraničněpolitickým cílem pro ně bylo prosazení Evropské dohody – dokumentu, který byl přílohou volebního programu strany a který byl inspirován dřívějším textem britského deníku Daily Telegraph reagujícím na neúspěch tzv. ústavní smlouvy.¹⁰ Návrhem Evropské dohody Svobodní potvrdili svou pozici, že EU by se měla zásadně transformovat – konkrétně do Evropského společenství, sestávajícího především z celní unie a jednotného trhu a výrazně omezené role nadnárodních institucí. Svobodní odmítli názor, že Evropa musí být velká, silná a jednotná. Podle strany má Evropa svůj význam a svoji sílu pouze ve své mnohotvárnosti a její unifikace není správnou cestou. Euroskepticismus, který se

¹⁰ Dohodu, která vycházela z návrhu nového uspořádání Evropy britského deníku Daily Telegraph z roku 2005, považovali Svobodní za vhodný základ pro diskuzi o alternativním uspořádání Evropy. Daily Telegraph svůj návrh otiskl v roce 2005, jeho základem byla přeměna EU v ES. Nová ES by podle návrhu měla stát na spojení parlamentních demokracií, omezení společných evropských institucí na záležitosti překračující státní hranice či definování exkluzivně národních kompetencí atd. (Daily Telegraph 2005).

opět pohybuje spíše v jeho tvrdé variantě, pak Svobodní potvrdili také v částech programu, v nichž EU zmiňovali útržkovitě – strana kupříkladu odmítla myšlenku, aby EU měla pozici nového stálého člena Rady bezpečnosti OSN (kapitola multilaterální vztahy), či kritizovala EU za neefektivní využívání zdrojů v energetice.

Svobodní byli v roce svého vzniku velmi aktivní ve vydávání TZ. Za necelý kalendářní rok jich stačili vyprodukovat 100, polovina z nich se ovšem věnovala organizačním a vnitrostranickým záležitostem. Ve zbylé padesátce TZ, která nesla politické sdělení, jednoznačně dominovala problematika evropské integrace. Svobodní se jí – výhradně v kritickém duchu – věnovali ve 37 TZ, vnitropolitické či unijně nerelevantní agendě se strana věnovala pouze ve 13 TZ. Dominantním tématem evropských TZ byla především Lisabonská smlouva, respektive její kritika. Obsah TZ korespondoval s politikou, kterou strana prosazovala v programových dokumentech, a s gradací kritiky evropské integrace. V říjnu 2009 pak předseda strany Petr Mach explicitně prohlásil, že bude-li Lisabonská smlouva schválena, budou Svobodní požadovat vystoupení ČR z EU (Svobodní 2009e).

Po zrušení předčasných voleb rozhodnutím Ústavního soudu se Svobodní začali připravovat na volby v řádném termínu, které proběhly 28. a 29. května 2010. Politický program zůstal, co se týče kapitol věnujících se EU, nezměněn. Svobodní před volbami nevydali žádný oficiální dokument, který by se jim věnoval. Výjimku představoval *Volební magazín*. V něm se evropské integraci věnovala téměř polovina textů, evropská integrace tak byla hlavním okruhem, jež Svobodní komunikovali voličům. Svobodní hrozili plíživým návratem socialismu a o dotacích z EU hovořili jako o lži,¹¹ prohlašovali, že zastaví automatické zařazování bruselských nařízení a směrnic do právního řádu ČR. Strana se snažila vymezit také vůči etablovaným formacím (Svobodní 2010a). Méně pozornosti bylo evropské integraci věnováno ve volebním programu pro komunální volby, které se rovněž konaly v roce 2010. Svobodní v něm opět poukázali na nešvary evropské politiky, konkrétně kritizovali přerozdělování finančních zdrojů (Svobodní 2010b).

Ve vydávání TZ Svobodní v roce 2010 polevili. Strana jich celkově vydala 56, přičemž 21 věnovalo komunikaci vnitrostranických záležitostí. Poměr politických TZ se otočil oproti roku 2009 ve prospěch ne-evropské tematiky, které strana věnovala 27 TZ, zatímco unijní agendě jen 8. V unijních TZ se Svobodní posunuli od kritiky ústavního vývoje EU ke kritice ekonomického fungování a ekonomické logiky evropské integrace. Rámcem pro kritiku EU se stala ekonomická krize a způsob, jak ji EU řešila. Svobodní v této souvislosti napadali jak vznik nových institucionálních mechanismů typu Evropského mechanismu finanční stabilizace, tak finanční pomoc konkrétním zemím (Svobodní 2010d). V kontextu české politiky se Svobodní vymezili proti přijetí jak konvergenčního plánu, tak společné měny (Svobodní 2010c). Strana tak ve vyjádřeních ke konkrétním tématům evropské integrace pokračovala ve tvrdě euroskeptické argumentaci.

V roce 2011 nenastala v programatice Svobodných žádná změna. Strana se pouze připravovala na krajské volby v roce 2012 a vydala dokument *Politické zásady pro volby do krajských zastupitelstev* (Svobodní 2011a). V něm se agendě EU věnovala pouze okrajově a fakticky ve stejném kontextu kritiky přerozdělování jako v případě programu pro komunální volby z roku

¹¹ Příkladem může být text o evropských dotacích, v němž Svobodní tvrdili, že ČR posílá do Bruselu asi 100 milionů korun denně a EU je poté neefektivně rozděluje.

2010. Počet TZ opět poklesl, a to na celkový počet 27. Politické sdělení neslo 21 zpráv, evropské agendě se věnovalo 9 z nich. Kritika EU byla stejně jako v roce 2010 zaměřena především na ekonomickou krizi a na změnu Smlouvy o fungování EU, kterou v závěru roku 2010 schválila Evropská rada. Svobodní kritizovali využití článku 48 Smlouvy o fungování EU, který umožňuje zjednodušenou úpravu primárního práva EU již v roce 2010 (Svobodní 2010e), a v roce 2011, kdy změnu primárního práva projednával český parlament, v kritice pokračovali (Svobodní 2011b, Svobodní 2011c).

V předposledním analyzovaném roce Svobodní žádný svébytný programový dokument nevypracovali. Strana vydala celkem 23 TZ, 10 z nich se zaměřovalo na organizační a praktické aspekty. Ve 13 politických sděleních převažovaly TZ s evropskou agendou (7) na úkor vnitropolitické tematiky. Evropské TZ směřovaly kritiku EU opět ke způsobu řešení ekonomické krize (Svobodní 2012a, Svobodní 2012b), případně ke změnám primárního práva a institucionálního prostředí EU (Svobodní 2012c, Svobodní 2012d).

V roce 2013 strana doplnila svůj dlouhodobý program o změny v kapitole Daňová a rozpočtová politika. Svobodní vydali do 26. října 25 TZ – 5 z nich se zabývalo vnitrostraničnými a organizačními tématy, 13 zpráv se týkalo obecné politiky a 7 evropské integrace. V „unijských“ TZ Svobodní pracovali s pestrými tématy, jejich vyjádření pokrývala jak například politiku EU vůči Kypru, tak problematiku zahraničních misí EU.

Vzhledem ke zvolené konceptualizaci euroskepticismu, která zahrnovala jak jeho měkkou, tak tvrdou verzi, je průkazné, že Svobodní jsou z pohledu jejich názoru na evropskou integraci jednoznačně euroskeptickou stranou. Strana by si toto označení získala i v případě, že by zvolená definice euroskepticismu obsahovala pouze jeho tvrdou verzi. Svobodní totiž ve svých dokumentech (a to jak v rovině politických programů, tak na úrovni TZ) rychle přitvrdili a de facto již od léta 2009 konstruovali takové alternativy evropské integrace, jejichž realizace by se rovnala zániku EU. Od podzimu téhož roku pak strana explicitně vyslovila požadavek na vystoupení ČR z EU, který od této doby drží. Dá se tak konstatovat, že Svobodní jsou tvrdými euroskeptiky od vydání svého prvního komplexnějšího politického programu a jako tvrdí euroskeptikové se prezentují také při formování postojů ke konkrétním událostem soudobého vývoje EU. Dokladem toho je nejen způsob, jak Svobodní uchopují ústavní vývoj EU či její ekonomické politiky, ale také například vztah ČR a EU a role evropské integrace v české politice a společnosti.

b. Monotematictí či výklenkoví Svobodní?

Jestliže lze Svobodné na základě programové analýzy označit za tvrdě euroskeptický subjekt, otázkou je, nakolik je postoj strany k evropské integraci důležitý z hlediska programové kvantity a do jaké míry určuje identitu strany. Jinak řečeno, ačkoliv produkce TZ za období 2009-2013 naznačuje, že evropská integrace představuje pro Svobodné důležité téma, nemusí tato relevance nutně znamenat, že stranu lze označit za monotematické euroskeptiky.

Svobodní na svém webu uvádějí vývoj programu pro parlamentní volby, který poprvé představili v srpnu 2009 (Svobodní 2009e). Lze tak sledovat, jak se programatika strany měnila během její existence a jaká témata Svobodní akcentovali. V první řadě lze konstatovat, že u Svobodných neabsentuje zřetelný ideologický prvek, a to již od založení strany. Od prvního sněmu – vydáním Stanov (Svobodní 2009a), které obsahují shrnutí základní ideologie

Svobodných – se strana profilovala jako liberální až libertariánský subjekt, pro který představuje nejvyšší hodnotu svoboda jednotlivce. Tento prvek pak strana rozvedla v politickém programu v řadě konkrétních položek a politik,¹² které spojoval redukční přístup k roli státu a minimalizaci jeho kompetencí. Libertariánskou ideologií strana filtrovala své postoje ke všem politickým oblastem, jež v programech ošetřovala – ekonomikou počínaje a ochranou životního prostředí konče.

V programatice Svobodných rovněž schází jedno všezahrnující téma. Euroskepticismus či kritika evropské integrace jím není, postoj k EU je v programech Svobodných důsledkem jejího libertariánského zaměření, a nikoliv příčinou. Absolutní respekt ke svobodě představuje pro Svobodné princip, jenž determinuje jejich postoje ke konkrétním problémům. Z pohledu geneze obsahu programu je zajímavé – a pro případnou klasifikaci Svobodných jako monotematické euroskeptické strany důležité –, že všechny revize programu¹³ směřované k extenzi obsahu se týkaly vnitropolitické tematiky – program byl postupně obohacen o agendu školství a vědy, zemědělství, svobodný trh informací, veřejnou správu a hospodaření krajů a obcí. Z tohoto pohledu je patrná snaha posunout stranu v posledních letech k dalším tématům a rozšířit její záběr. Svobodní se tak v programatice snažili vymanit z toho, aby nebyli vnímáni coby monotematická strana.

Ohledně voličské struktury neexistují explicitní data o voličích, kteří pro Svobodné hlasují ve smyslu jejich sociálního statusu. Geografické rozvrstvení elektorátu Svobodných ovšem neukazuje žádné výrazné anomálie ohledně specifik konkrétních regionů. Svobodní sice získali při předposledních a posledních parlamentních volbách větší podporu v českých krajích než na Moravě, nelze ale říct, že by byli výrazně podporováni v krajích se specifickými rysy (například hranice s Německem, vyšší nezaměstnanost, průmyslový charakter atd.)

Tabulka 2: Volební zisky Svobodných ve volbách do Poslanecké sněmovny z roku 2010 a 2013 podle krajů

Kraj	2010 (%)	2013 (%)	Kraj	2010 (%)	2013 (%)
Hl. město Praha	1,01	3,73	Liberecký	0,68	2,41
Středočeský	0,86	2,69	Královéhradecký	0,91	2,66
Jihočeský	0,96	2,32	Pardubický	0,80	2,33
Plzeňský	0,59	2,26	Vysočina	0,83	2,03
Karlovarský	0,95	1,95	Jihomoravský	0,59	2,59
Ústecký	0,94	2,19	Olomoucký	0,56	1,93
Zlínský	0,47	2,38	Moravskoslezský	0,39	1,71
	ČR			0,74	2,46

Zdroj: Autor na základě údajů Českého statistického úřadu

Vzhledem k nedostupnosti dat o voličích Svobodných lze pracovat s náhradní alternativou, kterou jsou údaje o kandidátech – členech strany. Členové strany, potažmo kandidáti, totiž představují pro každou stranu voličský rezervoár (Hooghe a Dassonneville 2012: 3), z čehož lze logicky odvodit, že reprezentují také sociální rysy voličů strany nestraníků. Analýza tak vychází z

¹² Svobodní například již v první verzi politického programu odmítali státní podporu exportu, navrhovali zrušit daň z příjmu fyzických osob či úřady práce (Svobodní 2009f).

¹³ Program byl revidován v květnu 2010, lednu 2012, únoru 2012 a dubnu 2013.

kandidátních listin pro parlamentní volby v roce 2010 a 2013, v nichž každá strana musela uvést základní osobní údaje o kandidátech, jako jsou věk, bydliště či povolání. Z listin lze identifikovat také pohlaví kandidáta či kandidátky. Svobodní v daných volbách umísťovali na kandidátní listiny hlavně své členy. V roce 2010 dostali prostor také bezpartijní kandidáti (12,8 %) a členové strany Právo a spravedlnost (8,4 %), se kterou Svobodní uzavřeli předvolební koalici. Drtivá většina (78,8 %) ze 179 kandidátů ale byla členy Svobodných. V roce 2013 již Svobodní kandidovali buď pouze své členy, nebo nestraníky. Z celkového počtu 343 kandidátů bylo členy strany 88,3 %, zbylí uchazeči o mandáty byli nestraníci.

Při analýze kandidátních listin byly vytvořeny pro každou sledovanou a sledovatelnou proměnnou vhodné a přehled udržující kategorie. Jemnější strukturace, ať už věku, povolání či velikosti bydliště, jakkoliv by se mohla nabízet, není z hlediska účelu analýzy potřebná, protože jejím cílem nebylo podat přesnou zprávu například o konkrétních profesích, jež kandidáti Svobodných vykonávají, ale doložit, zda z hlediska základního zařazení (například na ose zaměstnanec či zaměstnavatel) existují výrazné anomálie.

Tabulka 3: Kandidáti Svobodných (členové strany) v parlamentních volbách z roku 2010 podle věku, zaměstnání, pohlaví a velikosti bydliště (%)

	18-30	31-40	41-50	51-60	61 a více
Věk	22,0	29,8	20,6	21,3	6,4
	Student	OSVČ, podnikatel	Zaměstnanec	Důchodce	
Povolání	11,3	20,6	63,8	4,3	
	Do 1000	1001-10 000	10 001-50 000	50 001-100 000	Více než 100 001
Bydliště	14,2	18,4	27,7	14,2	25,5
	Muž	Žena			
Pohlaví	87,2	12,8			

Zdroj: autor na základě kandidátních listin Svobodných pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010

Tabulka 4: Kandidáti Svobodných (členové strany) v parlamentních volbách z roku 2013 podle věku, zaměstnání, pohlaví a velikosti bydliště (%)

	18-30	31-40	41-50	51-60	61 a více
Věk	30,4	33,7	18,5	11,6	5,8
	Student	OSVČ, podnikatel	Zaměstnanec	Důchodce	
Povolání	6,9	26,1	65,4	1,6	
	Do 1000	1001-10 000	10 001-50 000	50 001-100 000	Více než 100 001
Bydliště	13,5	20,1	20,8	17,2	28,4
	Muž	Žena			
Pohlaví	89,8	10,2			

Zdroj: autor na základě kandidátních listin Svobodných pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2013

Pohled na tabulky 3 a 4 ukazuje, že Svobodné lze stěží – z pohledu jejich voličů – označit za stranu, jež by byla podporována skupinou, kterou by charakterizovala výrazná sociální specifika. Jak z věkového hlediska, tak například z pohledu deklarovaného povolání nevykazuje

analyzovaná skupina zřetelné anomálie, což platí také o uvedených rezidenčních místech. Vzhledem k tradici české politiky, která je oproti jiným státům značně maskulinní, nevybočuje ani dominance mužů na kandidátních listinách na úkor žen.

Posledním analytickým konceptem, který byl pro zařazení Svobodných použit, je koncept výklenkové strany. Ve zvolené definici se zaměřuje na akcentaci tématu či témat, jež mainstreamové strany opomíjejí. V této souvislosti bylo nutno zasadit Svobodné a jejich politická vyjádření do kontextu soudobého stranického života a debat, které jej formovaly. Tabulka 4 nabízí srovnání pozornosti, které EU věnovaly ve svých TZ mainstreamové strany, tedy strany, jež během analyzovaného období působily v Poslanecké sněmovně na základě volebního výsledku.¹⁴ Data nejsou úplná, protože některé strany TZ nearchivují v celém analyzovaném období (VV), některé během analyzovaného období změnilly web (ODS, Strana zelených, KSČM) a některé po celé analyzované období neexistovaly (TOP 09). Tematická analýza TZ probíhala následujícím způsobem. Podobně jako u předchozí analýzy euroskepticismu Svobodných byly vyfiltrovány všechny TZ, které se věnovaly organizačním a vnitrostranickým tématům.¹⁵ Vyřazeny byly také zprávy, které se v archivech stran překrývaly.¹⁶ Jako evropské TZ byly klasifikovány TZ, jež přímo komentovaly evropskou integraci, dění v ní či fenomény s ní související – příkladem může být problematika Lisabonské smlouvy, předsednictví Rady EU či způsob, jak EU řeší ekonomickou krizi. Naopak, jako evropské TZ nebyly zařazeny ty, jež sice souvisely s evropskou integrací, ale strana je jednoznačně uchopila v rámci domácí politiky. Nejtypičtějším příkladem takového uchopení je kritika či komentování čerpání evropských dotací. Podíl TZ s evropskou tematikou byl vypočítán jako procento ze všech TZ, které nesly politické poselství. Stejně jako u Svobodných byly vyřazeny TZ, které obsahovaly pouze organizační či vnitrostranické informace.

Tabulka 4: Podíl evropské tematiky na tiskových zprávách politických stran (%)

Strana	2009	2010	2011	2012	2013
Svobodní	64,8	22,8	42,8	53,8	35
ODS	-	-	28	24,8	16,1
ČSSD	12,3	0,6	8,9	5,3	3,5
KSČM	12,6	0,8	2,2	1,6	-
KDU-ČSL ¹⁷	27,4	11,5	17,1	8,6	7,0
Strana zelených	-	2,1	1,7	9,7	-
TOP 09	15,8	0	2,0	2,2	0
VV	-	0	0	0	-

Zdroj: autor na základě tiskových zpráv dostupných na internetových portálech stran

Pohled na výsledky analýzy TZ za sledované období ukazuje, že Svobodní oproti mainstreamovým stranám akcentem na evropskou tematiku vyčnívají ve všech sledovaných obdobích. Zvolené definici výklenkovosti tak Svobodní konvenují. Oproti nejbližší konkurenci,

¹⁴ Z tohoto důvodu jsou opomenuty strany, které vznikly štěpením například v rámci Strany zelených či ČSSD, jakou byla například Demokratická strana Zelených či Levice 21.

¹⁵ Příkladem je oznámení o volbě nového funkcionáře, reakce na vnitrostranické spory či konflikty stranických funkcionářů či oznámení o výsledcích voleb (průzkumu voleb).

¹⁶ Dvojí uvádění jedné TZ bylo typické především pro ČSSD, zvláště v době, kdy byl v jejím čele Jiří Paroubek a strana produkovala obrovské množství TZ.

¹⁷ V případě KDU-ČSL byly do analýzy zařazeny všechny články, jež strana archivuje ve webové sekci Zprávy.

tedy straně, která věnovala evropské agendě druhou největší pozornost, byl podíl zájmu Svobodných vždy téměř dvojnásobný. Tento jev nastal také v roce 2009, kdy všechny strany věnovaly EU největší pozornost – konjunktura tématu byla zjevně způsobena jak českým předsednictvím Rady EU, jež pokrylo prvních šest měsíců roku, tak podzimním projednáváním Lisabonské smlouvy. Jedinou výjimku tvoří rok 2011, kdy druhá ODS zaostala za Svobodných o 14 procentních bodů. V tomto roce ale mohlo dojít u ODS k nadhodnocení evropského akcentu, protože TZ pokryly pouze období od konce července. Zajímavé také je, že v případě většiny mainstreamových stran produkují drtivou většinu evropských TZ jejich europoslanci – což je aparát a politická rovina, kterou Svobodní nedisponují. Pokud by analýza pracovala jen s produkty české provenience, bylo by například pokrytí evropské tematiky ODS, ale také třeba KDU-ČSL, mnohem nižší. Zaznamenání hodným – ale pro charakter VV typickým – postřehem je nulový zájem VV o evropskou agendu a také malá pozornost, kterou unijním záležitostem věnuje TOP 09. Jakkoliv je TOP 09 znevýhodněna oproti zbylým mainstreamovým stranám tím, že nedisponuje žádným europoslancem, jeví se takřka ignorování evropské roviny zajímavé nejen tím, že strana se rétoricky prezentuje jako proevropská alternativa ODS, ale také proto, že její předseda dlouhou dobu zastával post ministra zahraničních věcí ve vládě Petra Nečase.

4. Závěr

Během čtyř let existence Svobodných, jež byla v tomto článku analyzována, prošla strana poměrně zajímavým vývojem. Dá se konstatovat, že si Svobodní – alespoň v počátku – vážně zahrávali s myšlenkou profilovat se jako monotematická strana. Spouštěcím motivem založení strany koneckonců byla Lisabonská smlouva (respektive postoj ODS, jež strana zaujala k ratifikaci smlouvy). V prvním roce existence také Svobodní sázeli na kritiku evropské integrace v TZ, v níž téma EU převyšovalo ostatní témata. Postupně se také zvýšila míra kritiky EU a od konce léta 2009 strana jednoznačně zastává tvrdě euroskeptické postoje. Jako monotematickou stranu vnímala Svobodné také média, která o nich opakovaně referovala a nadále referují jako o monotematické euroskeptické straně. Dlužno také dodat, že v roce 2009 bylo téma evropské integrace v českém prostředí palčivé a myšlenka na etablování strany, která by se na kritice evropské integrace mohla profilovat, tak nepostrádala elementární logiku.

Na základě provedené analýzy ale lze konstatovat, že mediální obraz Svobodných nekorresponduje s realitou a Svobodné za monotematickou euroskeptickou stranu označit nelze. Od monotematickosti se strana začala díky vnitřním programovým změnám posouvat již ve druhé polovině roku 2009. Zatímco euroskepse Svobodných je nezpochybnitelná, o monotematickosti tak lze vést debatu jen v souvislosti s mírou pozornosti, kterou Svobodní věnují evropské integraci. Vzhledem k obsahu Muddeho konceptu, který pracuje také s dalšími parametry, je ale v tomto případě přesnějším označením Svobodných jako výklenkové strany. Strana totiž skutečně pracuje s evropskou tematikou s násobně větším zájmem než mainstreamové subjekty české stranické scény. Platí ale, že evropská integrace není – alespoň ve sledovaném období – natolik zajímavé pole pro sklizeň voličské přízně, že mainstream na tuto akcentaci zásadním způsobem nereaguje.

Přikování k euroskepsi přináší pro Svobodné jak pozitivní, tak negativní jevy. Jasná a vděčná nálepka euroskeptiků, jakkoliv nepřesná, jim na jednu stranu zaručuje alespoň nějakou mediální pozornost. Ačkoliv je dominantním programovým tématem Svobodných svoboda, jedná se o

mediálně velmi obtížně komunikovatelné poselství, jež je složitě sdělné a z pohledu voliče vyžaduje určité úsilí promítnout jej do konkrétních politik a postojů, jež respekt ke svobodě jako princip konstruuje. Profílance euroskepsí, pracující s novinářsky vděčnou černobílou optikou, tento hendikep snižuje. V této souvislosti lze akceptovat tvrzení předsedy strany Petra Macha, že postoj k EU je důsledkem postoje strany ke svobodě (Komínková 2012: 24). Skutečností ale zůstává, že Svobodní komunikují pouze důsledek svého primárního postoje (opozice proti EU), nikoliv postoj samotný (svoboda).

Na druhou stranu, z povolebních studií, které vypracovává Sociologický ústav Akademie věd, vyplývá, že otázka evropské integrace nehraje pro rozhodování voličů významnou roli. Při otázce, které téma bylo nejdůležitější ve sněmovních volbách 2010, byla EU označena pouze dvěma respondenty z 1 808. Při volbě druhého nejdůležitějšího tématu byla problematika evropské integrace určena jen jedenkrát. Z tohoto zjištění vyplývá, že pokud budou Svobodní prezentováni, ať už sami anebo médii, jako euroskeptická strana, jejich relevance se nezmění, protože voliči se rozhodují primárně na základě jiných témat.¹⁸ Z tohoto důvodu se také lze domnívat, že Svobodným status výklenkové strany (ve vztahu k evropské integraci) zůstane tak dlouho, dokud se evropská tematika nestane pro voliče palčivější otázkou. Ze zkušeností, které česká politika s evropskou integrací má, je patrné, že konstituční debaty či evropské volby takovým podnětem nebudou. Impulsem by v této souvislosti mohla být snad debata o případném přijetí společné měny Českou republikou.

Ve světle dosažených zjištění se nelze vyhnout pokusu o interpretaci slušného výsledku, jehož Svobodní dosáhli v předčasných parlamentních volbách v říjnu 2013. Strana získala téměř 2,5 % voličů, čímž více než zdvojnásobila svou podporu z roku 2010. V době tvorby tohoto textu nebyla dostupná data analyzující motivy voličů při předčasných volbách, je ale nepravděpodobné, že by Svobodní získali – z hlediska velikosti strany – tak masivní podporu jen kvůli své euroskepsi. Jak vyplynulo z předchozí analýzy, Svobodní se v posledních letech pokoušeli svůj program spíše rozšiřovat. Byť ve vztahu k výklenkovosti Svobodných studie neaspirovala na analýzu výklenkovosti ve vztahu ke svobodě, implicitně se zdá, že právě velký důraz na deregulaci a svobodu mohl Svobodným nové voliče přinést. Robustní analýza tohoto tématu by nicméně vyžadovala samostatnou stat', které by musela předcházet precizní operacionalizace svobody jako programového tématu.

Bibliografie

- Crespy, A.; Verschuere, N. (2009). From Euroscepticism to Resistance to European Integration: An Interdisciplinary Perspective. *Perspectives on European Politics and Society*. Vol. 10, no. 3, s. 377-393. DOI: 10.1080/15705850903105793
- Daily Telegraph (2005): A healthy Constitution. [cit 2013-10-04]. Dostupný z WWW <<http://www.telegraph.co.uk/comment/telegraph-view/3617390/A-healthy-Constitution.html>>.
- Elo, S.; Kynğäs, H. (2007). The qualitative content analysis proces, *Journal of Advanced Nursing*, Vol. 62, no. 1, s. 107-115. DOI: 10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x
- Evropská dohoda (2009). Svobodní. [cit 2013-12-04]. Dostupný z WWW <http://www.svobodni.cz/files/docs/EVROPSK%C3%81_DOHODA.pdf>.

¹⁸ Problematika evropské integrace skončila společně s problematikou bytové politiky a životní úrovně na třináctém místě z 89 možných (Naše společnost 2010 – červen).

- Hanley, S. (2004). From Neo-Liberalism to National Interests: Ideology, Strategy, and Party Development in the Euroscepticism of the Czech Right. *East European Politics, Societies and Cultures*. Vol. 18, no. 3, s. 513-548. DOI: 10.1177/0888325404267392
- Havlík, V. (2009). České politické strany a evropská integrace: evropeizace, evropanství, euroskepticismus?. Brno. Mezinárodní politologický ústav.
- Havlík, V. (2011). A breaking-up of a pro-European consensus: Attitudes of Czech political parties towards the European integration (1998–2010). *Communist and Post-Communist Studies*. Vol. 44, no. 2, s. 129-147. DOI: 10.1016/j.postcomstud.2011.04.003
- Hloušek, V. (2012). Věci veřejné: politické podnikání strany typu firmy. *Politologický časopis*. Vol. 19, no. 4, 322-341. DOI: 10.5817/PC2012-4-322
- Hloušek, V.; Pšēja, P. (2009). Europeanization of Political Parties and the Party System in the Czech Republic. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. Vol. 25, no. 4, s. 513-539. DOI: 10.1080/13523270903310902
- Hooghe, M.; Dassonneville, R. (2012). Party members as an electoral linking mechanism. An election forecasting model for political parties in Belgium, 1981–2010. *Party Politics Online* First 7th March 2012.
- Kaniok, P. (2012). Eurosceptics – enemies or a necessary part of European integration? *Romanian Journal of Political Science*. Vol. 12, no. 2, s. 29-52.
- Komínková, M. Euroscepticismus a Strana svobodných občanů. Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, 2013, 62 s.
- Kopecky, P.; Mudde, C. (2002). The Two Sides of Euroscepticism. Party Positions on European Integration in East Central Europe. *European Union Politics*. Vol. 3, no. 3, s. 297-326. DOI: 10.1177/1465116502003003002
- Leconte, C. (2010). Understanding euroscepticism. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Mach, P. (2008): Na nové straně se domlouvám i s poslanci. [cit 2013-10-04]. Dostupný z WWW <<http://www.petrmach.cz/cze/prispevek.php?ID=398>>.
- Manifest českého eurorealismu. 2001, Dostupný z WWW <http://zahradil.cz/docs/dokumenty/manifest_eurorealismu.pdf>.
- Mayring, P. (2000). Qualitative Content Analysis. *Forum: Qualitative Social Research*. Volume 1, No. 2, Art. 20. [cit 2013-01-04]. Dostupný z WWW <<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1089/2386>>.
- Meguid, B. (2005): Competition Between Unequals: The Role of Mainstream Party
- Meyer, M. T.; Miller, B. (2013). The niche party concept and its measurement. *Party Politics online* first (published 30th January 2013).
- Mudde, C. (1999): The single-issue party thesis: Extreme right parties and the immigration issue. *West European Politics*. Vol. 22, no. 3, s. 182-197. DOI: 10.1080/01402389908425321
- Mudde, C. (2012): The comparative study of party-based Euroscepticism: the Sussex versus the North Carolina School. *East European Politics*. Vol. 28, no. 2, 193-202. DOI: 10.1080/21599165.2012.669735
- Naše společnost 2010 – červen. 2010. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav Akademie věd. [cit 2013-10-04]. Dostupný z WWW <<http://nesstar.soc.cas.cz/webview/velocity?study=http%3A%2F%2Fnesstar.soc.cas.cz%3A80%2F0bj%2FfStudy%2FV1006&format=html&mode=transform>>.
- Nedelcheva, M. (2009). Euroscepticism and Party System Change: Bulgaria, Romania and the Czech Republic. In: Fuchs, D.; Magni-Berton, R.; Roger, A. (eds.): *Euroscepticism: Images of Europe among mass publics and political elites*. Opladen&Farmington Hills: Barbara Budrich Publishers, s. 235-253.

- Ray, L. (2007): Validity of measured party positions on European integration: Assumptions, approaches, and a comparison of alternative measures. *Electoral Studies*. Vol. 26, no. 1, s. 11-22. DOI: 10.1016/j.electstud.2006.03.008
- Rulikova, M. (2010). *Euroscepticism in EU Candidate Countries. Variability in Political Elite Resistance to EU Accession in the Czech Republic and Slovakia*. Saarbrücken: VDM.
- Sartori, G. (2005): *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. Colchester: ECPR Press.
- Sørensen, C. (2008): *Love me, love me not... A typology of public euroscepticism*. SEI Working Paper No 101/EPERN Working Paper No 19.
- Strategy in Niche Party Success. *American Political Science Review*. Vol. 99, no. 3, s. 347-359.
- Svobodní 2009a. Prohlášení Strany svobodných občanů k Lisabonské smlouvě. [cit 2013-10-04]. Dostupný z WWW <<https://www.svobodni.cz/files/docs/Prohlaseni-strany-svobodnych-obcanu-k-Lisabonske-smlouve.pdf>>.
- Svobodní (2009b). Stanovy Strany svobodných občanů. [cit 2013-12-04]. Dostupný z WWW <<http://www.svobodni.cz/files/docs/Stanovy-Svobodni.pdf>>.
- Svobodní (2009c). Usnesení ustavujícího sněmu. [cit 2013-12-04]. Dostupný z WWW <<http://www.svobodni.cz/files/docs/Usneseni-ustavujiciho-snemu.pdf>>.
- Svobodní (2009d). Volební program pro volby do Evropského parlamentu, EU má alternativu. [cit 2013-10-04]. Dostupný z WWW <<http://www.svobodni.cz/files/docs/VOLEBNI-PRGRAM-DRAFT.pdf>>.
- Svobodní (2009f). Politický program pro parlamentní volby. [cit 2013-10-04]. Dostupný z WWW <<https://www.svobodni.cz/files/docs/Politicky-program-final.pdf>>.
- Svobodní (2010b). Zásady obecní politiky. [cit 2013-12-04]. Dostupný z WWW <<http://www.svobodni.cz/files/docs/Zasady-komunalni-politiky-ReV-2010.pdf>>.
- Svobodní (2011a). Politické zásady pro volby do krajských zastupitelstev. [cit 2013-12-04]. Dostupný z WWW <<http://www.svobodni.cz/files/docs/ReV1106-zasady-kraje.pdf>>.
- Svobodní (2012a). Svobodní: ani korunu na eurozónu. [cit 2013-12-04]. Dostupný z WWW <<http://www.svobodni.cz/media/stanoviska-strany/1419-svobodni-ani-korunu-na-eurozону/>>.
- Svobodní (2012b). 38 miliard na eurozónu: Vláda zklamala, odmítnout to musí parlament. [cit 2013-12-04]. Dostupný z WWW <<http://www.svobodni.cz/media/stanoviska-strany/1423-38-miliard-na-eurozону-vlada-zklamala-odmitnout-to-musi-parlament>>.
- Svobodní (2012c). Svobodní nesouhlasí s kapitulací vlády v postoji k bankovní unii. [cit 2013-12-04]. Dostupný z WWW <<http://www.svobodni.cz/media/stanoviska-strany/1643-svobodni-nesouhlasi-s-kapitulaci-vlady-v-postoji-k-bankovni-unii/>>.
- Svobodní (2012d). Vznikne-li ESM bez řádného mandátu, bude to zásadní porušení primárního práva EU. [cit 2013-12-04]. Dostupný z WWW <<http://www.svobodni.cz/media/stanoviska-strany/1640-vznikneli-esm-bez-radneho-mandatu-bude-to-zasadni-poruseni-primarniho-prava>>.
- Svobodní (2009e). Svobodní vyzvali prezidenta, ať odolá tlaku EU. [cit 2013-12-04]. Dostupný z WWW <<http://www.svobodni.cz/media/tiskove-zpravy/577-svobodni-vyzvali-prezidenta-at-odola-tlaku-eu/>>.
- Svobodní (2010a). Volební magazín. [cit 2013-12-04]. Dostupný z WWW <<https://www.svobodni.cz/files/docs/magazin.pdf>>.
- Svobodní (2010c). Svobodní odmítají konvergenční program a zavedení eura. [cit 2013-10-04]. Dostupný z WWW <<http://www.svobodni.cz/media/tiskove-zpravy/767-svobodni-odmitaji-konvergenčni-program-a-zavedeni-eura/>>.
- Svobodní (2010d). Svobodní odmítají politicky motivované půjčky MMF. [cit 2013-12-04]. Dostupný z WWW <<http://www.svobodni.cz/media/tiskove-zpravy/856-svobodni-odmitaji-politicky-motivovane-pujcky-mmf/>>.

- Svobodní (2010e). Svobodní odmítají návrh na změnu smluv EU. [cit 2013-12-04]. Dostupný z WWW <<http://www.svobodni.cz/media/tiskove-zpravy/1095-svobodni-odmitaji-navrh-eu-na-zmenu-smluv/>>.
- Svobodní (2011b). Petr Mach obdržel dlouhý vysvětlující dopis od premiéra Nečase. [cit 2013-12-04]. Dostupný z WWW <<https://www.svobodni.cz/media/tiskove-zpravy/1189-petr-mach-obdrel-dlouhy-vysvetlujici-dopis-od-premiera-necase/>>.
- Svobodní (2011c). Zákodárci, neschvalujte změnu Smlouvy o fungování EU. [cit 2013-10-04]. Dostupný z WWW <<https://www.svobodni.cz/media/tiskove-zpravy/1233-zakonodarci-neschvalujte-zmenu-smlouvy-o-fungovani-eu/>>.
- Taggart, P.; Szczerbiak, A. (2003). Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality, SEI Working Paper No. 69.
- Usherwood, S.; Startin, N. (2013): Euroscepticism as a Persistent Phenomenon. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 51, no. 1, s. 1-16. ISSN 1468-5965. DOI: 10.1111/j.1468-5965.2012.02297.x
- Vallaste, K. (2009): EU–Criticism as a Social Problem? Representations of EU-Criticism in Dominant Newspapers. In: Arató, K.; Kaniok, P. (eds.): *Euroscepticism and European Intergation*. Zagreb: Political Science Research Centre, s. 139-156.
- Vasilopoulou, S. (2013): Continuity and Change in the Study of Euroscepticism: Plus ça change? *Journal of Common Market Studies*. Vol. 51, no. 1, s. 153-168. DOI: 10.1111/j.1468-5965.2012.02306.x
- Wagner, M. (2012). Defining and measuring niche parties. *Party Politics*. Vol. 18, no. 6, s. 845-864. ISSN 1460-3683. DOI: 10.1177/1354068810393267
- Witters, L. (2009). Euroscepticism's New Face? The Party of Free Citizen. *New Presence* [cit 2013-09-04]. Dostupný z WWW <http://english.pritomnost.cz/files/2009%20TNP/2009_1/thenewpresence/>.

The Party of Free Citizens: A Czech Single Issue Eurosceptic Party?

SUMMARY

The Czech Republic has, for a long period, been viewed as one of the most Eurosceptic Member states of the European Union. This evaluation has concerned not only the political elite, but also the general public. Thus, Czech politics may be seen as an ideal system concerning the preconditions for successfully running a Eurosceptical party. In fact, such a role has been long played by the Civic Democratic Party – especially when the Civic Democrats moved to the real opposition in 2002 and adopted at least a soft Eurosceptical stance. The Civic Democratic approach towards the EU was, in particular, influenced by the personal views of the party leader, Václav Klaus. However, circumstances later changed. Firstly, Václav Klaus was elected as Czech President, replacing Václav Havel, and, probably more importantly, the Civic Democrats returned to executive power in 2006. These structural changes softened the party's stance towards the EU, which created a group of dissatisfied voters and party members. Thus, when, at the beginning of 2009, the Party of Free Citizens was founded, it was believed that the main impulse for establishing the new political party was exactly the rather positive approach towards the Lisbon Treaty adopted by the Civic Democratic Party (ODS) a couple of months before. Thus, since its foundation, the media, commentators and political analysts have labelled the Party of Free Citizens as a single issue Eurosceptic party.

In subsequent years, the Party of Free Citizens acquired quite broad mass media attention, probably due to the support it received from the then President Václav Klaus; on the other hand, the Party of Free

Citizens never hesitated to express its critical opinions of the EU. Thus, it became common wisdom that the Party of Free Citizens was a single issue Eurosceptic party. However, no thorough analysis of this categorization has so far been conducted. This article therefore confronts this prevailing view of the Party of Free Citizens with three concepts dealing both with the expected ideology of the Party and with its form. The first is the concept of party-based Euroscepticism connected with work of Paul Taggart and Aleks Szczerbiak, which divides Euroscepticism between its soft and hard versions. The remaining concepts concern the Party's expected character – firstly, the concept of a single issue party developed by Cas Mudde and, secondly, the concept of a niche party brought into political science by Bonnie Meguid.

The analysis covers the period from the Party's foundation (winter 2009) to the early parliamentary elections held in late October 2013. Concerning the methods used, the article works with deductive qualitative content analysis. All theoretical concepts that are used enable the development of categories that are subsequently analysed in relevant textual materials. The expected Euroscepticism is thus analysed in Party programmes and press releases. While the former enable long- or short-term party stances to be identified, the latter form of communication presents immediate Party reactions to political events and situations. During the analysed period, the Party issued 2 political programmes and 231 press releases. In order to evaluate the Party's character, the Party's candidate lists for the parliamentary elections of 2010 and 2013 were analysed as well as its results in both elections. Finally, the analysis also had to take into account other relevant Czech political parties and their approaches towards the EU, as the concept of a niche party works with the share of attention which the niche party pays to a particular topic compared to the saliency of the issue for other party actors.

Moving to the results of the study, the Party of Free Citizens is – unsurprisingly – a Eurosceptic party and, using Taggart's and Szczerbiak's dichotomy, its Euroscepticism is that of the hard variety. The Party has criticized the EU since its foundation and this critique can hardly be interpreted as a call for mere reform of the EU. All suggestions that the Party has presented would lead to a fundamental transformation of the EU into some form of very weak and purely intergovernmental cooperation. The Party also explicitly demands the Czech Republic's withdrawal from the EU. However, the analysis also showed that even if the EU is a salient and important topic for the Party, it is not the only issue. On the basis of programme analysis, one can assume that the most important principle for the party is that of respect for individual freedom. Moreover, taking into account other criteria relevant to the single issue party concept, the Party of Free Citizens is not supported by one specific social group, nor is its support tied to any specific Czech region or regions. Thus, the Party can hardly be described as a single issue Eurosceptic party.

On the other hand, the analysis showed that the Party complies with niche party status. In comparison with other relevant parties, the Party of Free Citizens emphasises the EU agenda significantly more than mainstream Czech parties. It is probably a niche party also regarding its stress on the issue of individual freedom – however this claim is a hypothesis that would need to be verified.

In spite of the solid result that the Party of Free Citizens achieved in the last election in 2013, it is questionable whether the Party can ever achieve the status of a relevant parliamentary party. Both issues that are important for the Party are, from a voter perspective, problematic. The EU agenda is not a particularly salient topic for the Czech electorate. Meanwhile, the emphasis on freedom as a value is, on the other hand, difficult to communicate and transform into understandable slogans. This means that neither issue is, by itself, a topic for Czech political debate. Concerning the EU issue, this may change in the unlikely event of the Czech Republic adopting the euro in near future. Nevertheless, the future fate of the Party of Free Citizens will not lie in the hands of Party leaders or their strategy, but rather in the general Czech political agenda and its content.